

yoritadi. “Beowulf”da esa madaniy markazlar va mifologik makonlar oldinga chiqarilib, ijtimoiy ierarxiya, rituallashtirilgan hokimiyat va diniy e‘tiqodlarni aks ettiradi. Taqqoslash shuni ko‘rsatadiki, toponimlarning funksiyasi va tushunchaviy urg‘usi madaniyatga xos bo‘lib, turli jamoalarning kognitiv va ijtimoiy ramkalarini aks ettiradi.

Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu yondashuvni boshqa adabiy an‘analarga kengaytirib, turli tarixiy va til kontekstlarida toponimlarning geografiya, madaniyat va kognitsiya o‘rtasidagi vositachilik rolini o‘rganishi mumkin. Umuman olganda, ushbu tadqiqot inson jamiyatlari til orqali madaniy qadriyatlarini qanday ifodalaydi va saqlaydi degan masalani chuqurroq tushunishga hissa qo‘shadi, shuningdek, toponimlarning hikoya va madaniy tadqiqotlarda doimiy ahamiyatini ko‘rsatadi.

References

1. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультуроология: ценностно-смысловое пространство языка. -М.: Флинта: Наука, 2010. – 288 с.
2. Kadmon N. Toponymy: The Lore, Laws and Language of Geographical Names. -New York: Vantage Press, 2000. -305 p.
3. Stewart G.R. Names on the Land: A Historical Account of Place-Naming in the United States. -Boston: Houghton Mifflin, 1970. -418 p.
4. Tent J., Blair D. Motivations for Naming: The Development of a Toponymic Typology // Names: A Journal of Onomastics. -2011. - Vol. 59. -№ 2. - Pp. 67–89.
5. Юнусов М. М. Топонимика Палестины в египетских «текстах проклятий» Среднего царства. // Иудаика и библеистика: Материалы Второй ежегодной конференции по иудаике и востоковедению / Отв. ред. К. А. Битнер, Л. А. Лукинцова; Петербургский институт иудаики. СПб., 2013. 271 с. С. 33-46

BADIIY MATNDA XALQONA IBORALAR TARJIMASI: “IKKI ESHIK ORASI” ROMANI MISOLIDA

Mullajonova Gulira'no Maxamadjon qizi

mullajonovagulirano@gmail.com

**Xorijiy til va adabiyot, ingliz tili magistratura mutaxassisligi talabasi
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti**

Abidova Zilola Xabibullayevna

<https://orcid.org/0000-0002-3013-0063>

**G‘arb tillari kafedrasi Phd, katta o‘qituvchisi
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti**

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotining taniqli yozuvchisi O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romanida uchraydigan xalqona til birliklari, maqollar, frazeologik iboralar hamda milliy madaniy realiyalarni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida qo‘llaniladigan strategiyalar tahlil qilinadi. Badiiy asarlarda xalqona iboralar milliy mentalitet, madaniy qadriyatlar va ijtimoiy muhitni

ifodalovchi muhim lingvistik vosita hisoblanadi. Tadqiqot davomida ekvivalent tarjima, tavsifiy tarjima, madaniy moslashtirish, izohli tarjima va metaforik tarjima strategiyalarining qo‘llanishi qiyosiy-lingvistik tahlil asosida ko‘rib chiqildi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tilidagi ko‘plab xalqona iboralar ingliz tilida to‘liq semantik ekvivalentga ega emas. Shu sababli tarjimon ko‘pincha tavsifiy yoki madaniy moslashtirish strategiyalaridan foydalanadi. Tadqiqot natijalari badiiy tarjimada milliy koloritni saqlash muhimligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: *badiiy tarjima, frazeologiya, xalqona iboralar, idiomalar, tarjima strategiyalari, lingvosemantika.*

Аннотация: В данной статье анализируются стратегии перевода народно-разговорных языковых единиц, пословиц, фразеологических выражений и национально-культурных реалий, встречающихся в романе известного узбекского писателя Уткира Хашимова «Между двумя дверями» («Ikki eshik orasi»), на английский язык. Народные выражения в художественных произведениях являются важным лингвистическим средством, отражающим национальный менталитет, культурные ценности и социальную среду общества. В ходе исследования на основе сравнительно-лингвистического анализа были рассмотрены такие переводческие стратегии, как эквивалентный перевод, описательный перевод, культурная адаптация, пояснительный перевод и передача метафорических выражений. Результаты анализа показывают, что многие народные выражения узбекского языка не имеют полного семантического эквивалента в английском языке. В связи с этим переводчик нередко использует описательный перевод или стратегию культурной адаптации. Полученные результаты подтверждают важность сохранения национального колорита при переводе художественных текстов.

Ключевые слова: *художественный перевод, фразеология, народные выражения, идиомы, переводческие стратегии, лингвосемантика.*

Abstract: This article analyzes the strategies used in translating colloquial language units, proverbs, phraseological expressions, and national cultural realia found in the novel “Ikki eshik orasi” by the well-known Uzbek writer O‘tkir Hoshimov into English. In literary works, folk expressions serve as important linguistic tools that reflect the national mentality, cultural values, and social environment of a society. During the study, the application of translation strategies such as equivalent translation, descriptive translation, cultural adaptation, explanatory translation, and metaphorical translation was examined through comparative linguistic analysis. The results of the analysis show that many folk expressions in the Uzbek language do not have full semantic equivalents in English. Therefore, translators often resort to descriptive translation or cultural adaptation strategies. The findings emphasize the importance of preserving national color and cultural identity in the translation of literary texts.

Keywords: *literary translation, phraseology, folk expressions, idioms, translation strategies, linguosemantics.*

Kirish qismi: Badiiy asar tarjimasi tarjimashunoslikning eng murakkab yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki badiiy matn faqatgina axborot yetkazish

vositasi emas, balki estetik va madaniy mazmuni ham o‘zida mujassamlashtiradi. Ayniqsa, xalqona iboralar, maqollar va frazeologik birliklar badiiy asarda muhim stilistik vazifani bajaradi.

O‘tkir Hoshimov o‘zbek adabiyotida xalq ruhiyatini, insoniy munosabatlarni va milliy qadriyatlarni chuqur tasvirlagan yozuvchilardan biridir. Uning “Ikki eshik orasi” romani o‘zbek xalqining turmush tarzi, urf-odatlarini va ijtimoiy munosabatlarini aks ettiruvchi muhim badiiy asarlardan biridir.

Asarda xalqona nutq elementlari keng qo‘llanilgan. Bu birliklar personajlarning xarakterini ochib berish, voqealarning tabiiyligini ta‘minlash va milliy muhitni yaratish vazifasini bajaradi. Ammo bunday iboralarni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida lingvistik va madaniy muammolar yuzaga keladi. Shu sababli tarjimon ma‘noni to‘g‘ri yetkazish uchun turli strategiyalardan foydalanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi “Ikki eshik orasi” romanidagi xalqona iboralarni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida qo‘llaniladigan strategiyalarni aniqlash hamda ularning samaradorligini tahlil qilishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi: Tarjima nazariyasida frazeologik birliklarni tarjima qilish masalasi ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Nida (1964) tarjimada **dinamik ekvivalentlik** nazariyasini ilgari surib, tarjima o‘quvchida asl matndagi ta‘sirni saqlab qolishi kerakligini ta‘kidlaydi.

Newmark (1988) badiiy tarjimada semantik va kommunikativ yondashuvlarni ajratib ko‘rsatadi. Uning fikricha, semantik tarjima matnning asl ma‘nosini saqlashga qaratilgan bo‘lsa, kommunikativ tarjima o‘quvchiga tushunarli bo‘lishni maqsad qiladi.

Baker (2011) idiomalar tarjimasida quyidagi strategiyalarni ko‘rsatadi:

- ekvivalent idiomadan foydalanish
- tavsifiy tarjima
- umumlashtirish
- iborani tushirib qoldirish

Venuti (1995) esa tarjimada madaniy strategiyalarni ajratib ko‘rsatib, **domestication** va **foreignization** tushunchalarini taklif etadi.

Metodologiya: Tadqiqot qiyosiy-lingvistik tahlil metodiga asoslangan. Tadqiqot materiali sifatida “Ikki eshik orasi” romanida uchraydigan xalqona iboralar tanlab olindi. Tahlil quyidagi bosqichlarda amalga oshirildi:

1. Asarda uchraydigan frazeologik birliklarni aniqlash
2. Ularning semantik va stilistik xususiyatlarini tahlil qilish
3. Ingliz tiliga tarjima variantlarini ishlab chiqish
4. Tarjima strategiyalarini aniqlash

Natijalar: Badiiy asarlarda uchraydigan xalqona iboralarni tarjima qilish jarayonida turli strategiyalar qo‘llaniladi. Ulardan biri ekvivalent tarjima strategiyasi bo‘lib, bunda iboraning ma‘nosi boshqa tilda mavjud bo‘lgan frazeologik birlik orqali ifodalanadi. Masalan, o‘zbek tilidagi “*Ko‘z ochib yumguncha vaqt o‘tib ketdi*” iborasi ingliz tilida “*Time passed in the blink of an eye*” shaklida tarjima qilinadi. Bu ibora ingliz tilida ham mavjud bo‘lgan frazeologik birlik bilan mos keladi, shu sababli ekvivalent tarjima usuli qo‘llanilgan.

Ba’zi hollarda esa ibora ingliz tilida to‘liq ekvivalentga ega bo‘lmaydi. Bunday vaziyatlarda tavsifiy tarjima strategiyasidan foydalaniladi. Masalan, “*Ko‘ngli tog‘dek ko‘tarildi*” iborasi ingliz tilida “*He felt extremely happy and relieved*” tarzida ifodalanadi. Bu yerda iboraning obrazli ma’nosi ingliz tilida mavjud bo‘lmagani sababli uning mazmuni tavsif orqali tushuntirilgan.

Tarjima jarayonida madaniy moslashtirish strategiyasi ham qo‘llanilishi mumkin. Bu usulda ibora ingliz tilidagi o‘xshash ma’noga ega ifoda bilan almashtiriladi. Masalan, “*Bir gapni qirq marta aytma*” iborasi ingliz tilida “*Don’t repeat the same thing again and again*” tarzida tarjima qilinadi. Bu yerda maqolning asosiy ma’nosi saqlangan bo‘lsa-da, u so‘zma-so‘z tarjima qilinmagan.

Bundan tashqari, metaforik iboralarni tarjima qilish ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, “*Yuragi ezilib ketdi*” iborasi ingliz tilida “*His heart was filled with sorrow*” tarzida tarjima qilinadi. Bu holatda iboraning metaforik ma’nosi saqlangan holda boshqa tilda ifodalangan.

Frazeologik iboralar tarjimasida ingliz tilidagi ekvivalent idiomalar ham qo‘llanilishi mumkin. Masalan, “*Uning boshi osmonga yetdi*” iborasi ingliz tilida “*He was over the moon*” tarzida tarjima qilinadi. Bu yerda ingliz tilidagi mos idiomadan foydalanish orqali iboraning emotsional mazmuni saqlab qolingan.

Milliy madaniy realiyalarni tarjima qilish jarayonida izohli tarjima strategiyasi qo‘llanilishi mumkin. Masalan, “*Mahalla ahli yig‘ildi*” iborasi ingliz tilida “*The people of the mahalla (traditional Uzbek neighborhood community) gathered*” tarzida tarjima qilinadi. Bu yerda “mahalla” tushunchasi ingliz tilida to‘liq ekvivalentga ega bo‘lmagani sababli izoh bilan berilgan.

Shu tariqa, xalqona iboralarni tarjima qilish jarayonida ekvivalent tarjima, tavsifiy tarjima, madaniy moslashtirish, izohli tarjima va metaforik tarjima kabi strategiyalar qo‘llaniladi. Bu strategiyalar badiiy matnning mazmuni va milliy koloritini boshqa tilda saqlab qolishga yordam beradi.

Muhokama. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, xalqona iboralarni tarjima qilish jarayoni lingvistik va madaniy muammolar bilan bog‘liq. O‘zbek tilidagi ko‘plab iboralar xalq hayoti, urf-odatlar va tarixiy tajribasi bilan chambarchas bog‘liq. Masalan, “mahalla”, “osh”, “to‘y” kabi tushunchalar ingliz tilida to‘liq ekvivalentga ega emas. Shu sababli tarjimada izohli usul qo‘llaniladi. Shuningdek, metaforik iboralar tarjimasida semantik moslikni saqlash muhim hisoblanadi. Agar ibora to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilinsa, ma’no yo‘qolishi mumkin.

Xulosa. O‘tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romanida xalqona til birliklari asarning badiiy qiymatini oshiruvchi muhim element hisoblanadi. Ushbu birliklarni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida turli strategiyalar qo‘llaniladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra eng samarali strategiyalar quyidagilar hisoblanadi:

- ekvivalent tarjima
- tavsifiy tarjima
- madaniy moslashtirish
- izohli tarjima

Tarjimon ushbu strategiyalarni kontekstga qarab qo‘llashi kerak. Bu esa asarning milliy koloritini saqlab qolish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abidova, Z. X. (2023). Tarjimalarda tafakkur fe‘llari semantik darajalanish usullari. In Chet tillarni o‘qitishda dolzarb muammolar xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami (Vol. 1, pp. 186–192).
2. Baker, M. (2011). *In other words: A coursebook on translation*. Routledge.
3. Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Prentice Hall.
4. Nida, E. (1964). *Toward a science of translating*. Brill.
5. Rahmatullayev, Sh. (2006). *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*. Toshkent: Universitet.
6. Venuti, L. (1995). *The translator’s invisibility: A history of translation*. Routledge.
7. Нурмонов, А. (2012). *Lingvistik tadqiqotlar nazariyasi*. Toshkent: Akademnashr.
8. Швейцер, А. Д. (1988). *Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты*. Москва: Наука.

INGLIZ–O‘ZBEK LEKSIKOGRAFIYASIDA MADANIYATGA XOS SO‘ZLARNI O‘QITISH METODIKASI

Munavvarxonova Madinaxon

O‘qituvchi, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz–o‘zbek leksikografiyasida madaniyatga xos so‘zlarni o‘qitish metodikasi masalasi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda madaniyatga xos leksik birliklar, realiyalar, lakunalar hamda lingvomadaniy birliklarning tarjima jarayonidagi o‘rni va ularni lug‘atlarda ifodalash xususiyatlari ko‘rib chiqiladi. Bunday birliklarni o‘qitishda qo‘llaniladigan zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar hamda kontekstual va qiyosiy tahlil usullarining samaradorligi asoslab beriladi. Maqolada madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish, tarjima strategiyalarini o‘rgatish va talabalarning lingvomadaniy tafakkurini rivojlantirish masalalariga alohida e‘tibor qaratiladi. Tadqiqot natijalari ingliz tili va tarjima nazariyasi fanlarini o‘qitish jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *madaniyatga xos so‘zlar, leksikografiya, realiyalar, lakunalar, tarjima strategiyalari, ekvivalentlik, madaniyatlararo kompetensiya, o‘qitish metodikasi.*

Abstract: This article examines the methodology of teaching culture-specific words in English–Uzbek lexicography from both theoretical and practical perspectives. The study analyzes culture-bound lexical units, realia, lacunae, and linguocultural elements, as well as their representation in bilingual dictionaries and their role in the translation process. Special attention is given to modern pedagogical approaches, interactive methods, and contextual and comparative analysis techniques used in teaching such lexical items. The paper also emphasizes the development of intercultural communicative competence, translation strategies, and